

**ЧЛ. 1 ОТ ПРОТОКОЛ №1 /ДОПЪЛНИТЕЛЕН ПРОТОКОЛ/ НА
ЕКПЧОС – СЪДЪРЖАНИЕ И ОБХВАТ, ОГРАНИЧЕНИЯ,
ПРЯКА ПРИЛОЖИМОСТ***

*Румяна Бончева***

*Майя Русева****

*Мария Вранеску*****

Май, 2006 г.

I. СЪДЪРЖАНИЕ НА ПОНЯТИЕТО ”СОБСТВЕНОСТ”

Чл.1 Протокол № 1 гласи:

Всяко физическо или юридическо лице има право мирно да се ползва от своята собственост. Никой не може да бъде лишен от своята собственост освен в интерес на обществото и съгласно условията, предвидени в закона и в общите принципи на международното право.

Преходните разпоредби не накърняват по никакъв начин правото на държавите да въвеждат такива закони, каквито считат за необходими за осъществяването на контрол върху ползването на собствеността в съответствие с общия интерес или за осигуряване на плащането на данъци или други постъпления или глоби.

Ал.1

**ВСЯКО ФИЗИЧЕСКО ИЛИ ЮРИДИЧЕСКО ЛИЦЕ ИМА ПРАВО МИРНО
ДА ПОЛЗВА СВОЯТА СОБСТВЕНОСТ.**

**НИКОЙ НЕ МОЖЕ ДА БЪДЕ ЛИШЕН ОТ НЕГОВАТА СОБСТВЕНОСТ
ОСВЕН**

= в интерес на обществото и

= съгласно условията предвидени в закона и

= в общите принципи на международното право

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

** Съдия в Окръжен съд – гр. Стара Загора

*** Съдия в Софийски градски съд

**** Съдия в Софийски градски съд.

ал.2

ПРЕДХОДНИТЕ РАЗПОРЕДБИ НЕ НАКЪРНЯВАТ ПО НИКАКЪВ НАЧИН ПРАВОТО НА ДЪРЖАВИТЕ ДА ВЪВЕЖДАТ ТАКИВА ЗАКОНИ КАКВИТО СЧЕТАТ ЗА НЕОБХОДИМИ

= ЗА осъществяване на контрол върху ползването на собствеността в съответствие с общия интерес или

= ЗА осигуряване на плащането на - данъци или

- други постъпления или
- глоби.

ПОНЯТИЕТО “ПРАВО НА СОБСТВЕНОСТ” по смисъла на Конвенцията

За нуждите на конвенцията това право има самостоятелно значение и смисъл. То е по-широко и в някои случаи различаващо се от националните понятия за “правото на собственост”. Същото не се свежда до правно техническия смисъл на думата и не се ограничава до отношенията във връзка с притежанието на вещи. То по скоро може да се определи с едно много по общо понятие “АКТИВ”. В него се включват много интереси и права, различни от собствеността, които имат икономическа стойност и когато те са нарушени, когато се засяга икономическата им стойност, може да се говори за нарушение на чл. 1 по Протокол № 1 от ЕКПЧОС.

Чл.1 от Протокол № 1 от Конвенцията гарантира същността на “правото на собственост” по смисъла на Конвенцията, включващо три ясно определени правила, три ограничителни условия:

1. ПЪРВОТО ПРАВИЛО е изразено е в първото изречение на разпоредбата и има общ характер. В него е закрепен ПРИНЦИПА на свободното, мирно ползване на собствеността.

2. ВТОРОТО ПРАВИЛО е изразено във второто изречение на първата алинея и се отнася до ЛИШАВАНЕТО от собственост, което е ограничено от спазването на определени условия – т.е. тази разпоредба касае отчуждаването на собствеността.

3. ТРЕТОТО ПРАВИЛО е изразено в алинея 2 на разпоредбата на чл.1 и касае КОНТРОЛА върху ползването на собствеността, в съответствие с общия интерес.

Второто и третото правило се отнасят до конкретни случаи на засягане на правото на мирно ползване на собствеността . Отнасят се до актове, с които Държавата придобива или оправомощава трети лица да придобият определени части собственост, които да служат на публичния интерес. Последните две ограничителни правила са свързани по между си, както и винаги трябва да се тълкуват с оглед общия принцип установен в чл.1,ал.1,изр.1 доколкото се отнасят до конкретни случаи на засягане на правото на мирно ползване на собствеността.

В БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО правото на собственост на първо място е закрепено и защитено с разпоредбата на [чл. 17](#) от КОНСТИТУЦИЯТА, като наред с това е уредено в множество закони, като ЗАКОНА ЗА СОБСТВЕНОСТТА,

ЗАКОН ЗА ДЪРЖАВНАТА СОБСТВЕНОСТ, ЗАКОН ЗА ОБЩИНСКАТА СОБСТВЕНОСТ и други.

УРЕДБАТА В КОНСТИТУЦИЯТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Чл. 15. Република България осигурява опазването и възпроизводството на околната среда, поддържането и разнообразието на живата природа и разумното използване на природните богатства и ресурсите на страната.

Чл. 17. (1) Правото на собственост и на наследяване се гарантира и защитава от закона.

(2) Собствеността е частна и публична.

(3) Частната собственост е неприкосновена.

(4) Режимът на обектите на държавната и общинската собственост се определя със закон.

(5) Принудително отчуждаване на собственост за държавни и общински нужди може да става само въз основа на закон, при условие че тези нужди не могат да бъдат задоволени по друг начин и след предварително и равностойно обезщетение.

Чл. 18. (1) Подземните богатства, крайбрежната плажна ивица, републиканските пътища, както и водите, горите и парковете с национално значение, природните и археологическите резервати, определени със закон, са изключителна държавна собственост.

(2) Държавата осъществява суверенни права върху континенталния шелф и в изключителната икономическа зона за проучване, разработване, използване, опазване и стопанисване на биологичните, минералните и енергийните ресурси на тези морски пространства.

(3) Държавата осъществява суверенни права върху радиочестотния спектър и позициите на геостационарната орбита, определени за Република България с международни споразумения.

(4) Със закон може да се установява държавен монопол върху железопътния транспорт, националните пощенски и далекосъобщителни мрежи, използването на ядрена енергия, производството на радиоактивни продукти, оръжие, взривни и биологично силно действащи вещества.

(5) Условиата и редът, при които държавата предоставя концесии за обектите и разрешения за дейностите по предходните алинеи, се уреждат със закон.

(6) Държавните имоти се стопанисват и управляват в интерес на гражданите и на обществото.

II. ОГРАНИЧИТЕЛНИТЕ ПРАВИЛА НА ЧЛ. 1, АЛ. 1, ИЗР. 2 ОТ ПРОТОКОЛ № 1

ЧЛ. 1, ал. 1, изречение 2 ЛИШАВАНЕ ОТ СОБСТВЕНОСТ:

Наред с уредбата на общия принцип за мирното ползване на собствеността, Конвенцията предвижда възможността да се ограничи това право от страна на публичната власт – Държавата, Общината, чрез ЛИШАВАНЕ ОТ СОБСТВЕНОСТ , което обаче винаги трябва да е в интерес на обществото.

За да прецени налице ли са условията на предвидената ограничителна възможност за лишаване от собственост, съдът във всеки конкретен случай изследва:

- ⇒ дали целта на лишаването от собственост е в интерес на обществото
- ⇒ дали мярката е правомерна – предвидена в закона, съответно в общите принципи на международното право.
- ⇒ дали мярката е съразмерна на преследваната цел

СЛУЧАИТЕ на ЛИШАВАНЕ ОТ СОБСТВЕНОСТ най-често обхващат различните хипотези на ОТЧУЖДАВАНЕ на собственост на имущество, имуществени права в полза, В ИНТЕРЕС НА ОБЩЕСТВОТО.

1. Понятието “В ИНТЕРЕС НА ОБЩЕСТВОТО “ е твърде широко. То “предполага мерки, които са предпочитани и целесъобразни в едно демократично общество, а не само необходими.” /делото [Хендисайд](#)/.

Приема се, че решението да бъдат приети закони за отчуждаване на собствеността е свързано със съображения по политически, икономически или социални въпроси, мненията по които могат силно да се различават в демократичното общество. Приема се широка свобода на преценка от страна на законодателя при осъществяване на обществено икономическата политика и съответно в правомощието му да определя какво е в интерес на обществото. Съдът в Страсбург може да го ограничи само ако становището му е “явно лишено от разумно основание” /Делата [Джеймс](#), [Литгоу](#) и други /

Отнемането на собственост може да е в интерес на обществото и когато:

- ⇒ принудително се прехвърля собственост от едно лице на друго, ако това преследва правомерна цел в подкрепа на обществения интерес
- ⇒ може да е налице отнемане на собственост в интерес на обществото без широката общественост да ползва пряко отнетото имущество.

Делата [Пресос Компания Навиера АД и др.](#), [Светите манастири срещу Гърция](#).

2. СЪРАЗМЕРНОСТ НА МЯРКАТА С ПРЕСЛЕДВАНАТА ЦЕЛ.

В практиката си съдът в Страсбург изследва дали е постигнато справедливо равновесие между интересите на обществото и изискванията за защита на основните права на отделния човек. Трябва да съществува обосновано отношение на пропорционалност между използваните средства и целта, чието постигане се търси чрез лишаване на едно лице от собствеността му. На лицето не следва да е наложено “особено и прекомерно “ бремене , а ако такова е налице, на лицето трябва да са гарантирани средства за защита, да са налице процесуални гаранции /Делото Хентрих/.

Вторият момент, по който се преценява налице ли е съразмерност е въпросът за обезщетението. Най – общо съдът приема, че не е налице съразмерност, ако въобще липсва обезщетение или даденото обезщетение не съответства на пълната

пазарна стойност. Разбира се и тук има изключения, като съдът говори за правомерни цели на “обществения интерес” и “изключителни обстоятелства/.

Съдебна практика: делата [Светите манастири срещу Гърция](#), [Пресос Компания Навиера АД и др.](#), [Гръцки рафинерии “Стран”](#)

3. ВЪЗМОЖНОСТТА ЗА ЛИШАВАНЕ ОТ СОБСТВЕНОСТ ДА Е ПРЕДВИДЕНА В ЗАКОНА И В ОБЩИТЕ ПРИНЦИПИ НА МЕЖДУНАРОДНОТО ПРАВО.

Тук се включват две основни изисквания :

= изисква се съществуването и спазването на достатъчно достъпни и точни национални правни норми, в които да е уредена възможността за лишаване от собственост, респективно отчуждаване

= изисква се съществуването на средства за защита срещу произвол, изразени в процесуални гаранции.

По отношение препращането към принципите на международното право се приема, че това касае главно хипотезите на отчуждаване имотите на чужденци и се отнася най-общо до задължението да бъде заплатено обезщетение за вреди.

ПО БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО:

Възможността принудително да се отнема собственост е уредена в чл.17,ал.5 от Конституцията, като са предвидени строги предпоставки, при които това е допустимо:

= изрично да е уредено в закон

= обществените нужди / държавни и общински/ да не могат да бъдат задоволени по друг начин

= отчуждаването е допустимо само след предварително и равностойно обезщетение.

III. КОНТРОЛ ВЪРХУ ПОЛЗВАНЕТО НА СОБСТВЕНОСТТА

Алинея 2, от Чл.1 от Протокол 1 на ЕКЗПЧОС дава абсолютно правомощие на националните органи да налагат ограничения върху ползването на собствеността, но в съответствие с обществения интерес. Не се касае за лишаване от собственост, а само за ограничаване на нейното ползване.

Конвенцията изисква ограничението на ползването да е “необходимо”.

При отчуждаването, лишаването от собственост, такова изискване не съществува.

Първоначално се е контролирало само правомерността и целите на съответното ограничение, но в последствие се преминава към по-широк контрол.

В делото Ал Джейкъбсън съдът приема, “че е необходимо да съществува разумно отношение на съразмерност между използваните средства и преследваната цел. Това изисква справедливо равновесие между общия интерес и изискването за защита на основните права на отделния човек, а при постигането на това равновесие властите се ползват с широка свобода на преценка”. Съдът признава, че липсва

справедливо равновесие, когато жалбоподателя е принуден да понесе конкретна и прекомерна тежест.

Съдът приема, че може да прави преглед на правомерността на мерките, които засягат ползването на собствеността. Макар и ограничен, прегледът на националното право включва обичайните изисквания за предвидимост и достъпност на правото, както и за защита срещу намесата от страна на държавните органи.

Досежно "общия интерес" като цел на намесата, Съдът в Страсбург признава свобода на преценка и защита виждането на законодателя кое е в общ интерес, освен ако тази преценка явно е лишена от разумно основание. В практиката си съдът е приел като цели от общ интерес широк кръг от мотиви, като целите на общественно – икономическата политика в областта на жилищното настаняване, градоустройството, защита на природната и околната среда, нуждата от борба с международния трафик на наркотици, нуждата от запазване на доказателствата за престъпления и предотвратяване утежняването на престъпленията.

Във втория елемент на втория абзац на чл.1 е предвидена възможността Държавите сами да предвидят механизмите, които да осигурят плащането на данъци или други постъпления или глоби. Тук се отнася правомощието на националните органи да въвеждат данъци, да налагат глоби, да въвеждат задължителни вноски за общественно осигуряване и да въвеждат други парични задължения. Съдът приема, че това е изцяло в правомощието на националните органи доколкото имат правно основание, т.е. предвидени са в националното законодателство, не се допуска дискриминация и правомощието не се използва за цели различни от тези за които е предоставено.

Съдебна практика: делото [Ван Раалте срещу Холандия](#).

IV. ЧЛЕН 1 ОТ ПРОТОКОЛ № 1 НА ЕКПЧ – БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО И ПРАКТИКАТА НА ЕСПЧ ПО ДЕЛА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Протокол № 1 от ЕКЗПЧОС или т.н. Допълнителен протокол към ЕКЗПЧОС е ратифициран със закон, приет от Народното събрание на 31 юли 1992 г., публикуван в ДВ, бр. 66 от 1992 г. и е в сила за Република България от 7 септември 1992 г. Протокол 1 е ратифициран със следните резерва и декларация, формулирани на основание чл. 5 от Протокола, съгласно която разпоредба, високодоговарящите страни смятат разпоредбите на членове 1,2,3 и 4 на Протокол 1 за допълнителни членове на Конвенцията и всички нейни разпоредби се прилагат като се отчита този факт. Посочената резерва гласи: "Разпоредбите на второто изречение на чл. 1 от Протокола не засягат обхвата и съдържанието на чл. 22, ал. 1 от Конституцията на Република България, според която: "Чужденците и чуждестранните юридически лица не могат да придобиват право на собственост върху земя освен при наследяване по закон. В този случай те следва да прехвърлят собствеността си."

С оглед на провъзгласения от Конституцията принцип на върховенството на международните договори, ратифицирани от Република България пред вътрешното законодателство и ратификацията на ЕКЗПЧОС и Протокол 1 /07.09.1992г./ се поражда особено съществена необходимост от познаване на практиката на

Европейския съд по правата на човека във връзка с приложението на Конвенцията във вътрешното ни право, както и с оглед хармонизацията на законодателството ни с това на ЕС и с оглед на предстоящото ни членство в ЕС.

При определяне на понятието собственост в аспекта на чл.1 от Протокол 1, следва да се изходи от практиката на ЕСПЧ по спорове относно правото на собственост така, както е тълкувано от ЕСПЧ. Чл.1 от Протокол 1 съдържа три правила, които са взаимно свързани помежду си и следва да се тълкуват като такива-правото на мирно ползуване на собствеността, хипотезите на лишаването от собственост и контрола върху ползуването на собствеността.

1. Понятието “собственост” в светлината на българската конституция. Конституцията на РБ определя правото на собственост сред основните начала на демократичната и правова държава. Разпоредбата на чл.17 от Конституцията гласи:

Чл. 17. (1) Правото на собственост и на наследяване се гарантира и защитава от закона.

(2) Собствеността е частна и публична.

(3) Частната собственост е неприкосновена.

(4) Режимът на обектите на държавната и общинската собственост се определя със закон.

(5) Принудително отчуждаване на собственост за държавни и общински нужди може да става само въз основа на закон при условие, че тези нужди не могат да бъдат задоволени по друг начин и след предварително и равностойно обезщетение.

Макар че практиката по чл.1 непрекъснато се развива, което прави по-трудно посочването на конкретни характеризиращи я критерии, които да определят точно дадено право като “право на собственост”, следва да се отбележи, че това понятие е доста по-широко от традиционното ни разбиране за право на собственост, а именно-абсолютно вещно право на притежание върху определена вещ-движима или недвижима /регламентирани в ЗС, ЗДС , ЗОбщС/ или върху определен обект на интелектуалната дейност –правото на интелектуална собственост, регламентирани в Закона за авторското право и сродните му права, Закона за патентите, Закона за търговските марки и промишлените образци/. В този по-широк аспект на понятието “собственост” биха могли да се включат и някои други права и интереси, които съставляват имуществен интерес или имат икономическа стойност и представляват активи.

В този смисъл интерес представлява Решение №7/10.04.2001г. на КС на РБ по конст.д.№1/2001г. /ДВ бр.38/2001г./. Делото е образувано по искане на състав на Трето отд. на ВАС по реда на чл.150, ал.2 от конституцията за установяване противоконституционността на разп. на параграф 6 от ПЗР на ЗДС. В искането си ВАС се е позовал освен на конституционните разпоредби на чл.17, ал.3 и ал.5, чл.19 и чл.4, ал.1 от Конституцията и на чл.1 от Протокол 1 на ЕКПЧ. Това е един от малкото случаи, когато е направено позоваване на чл.1 от Протокол 1.

§ 6. (Обявен за противоконституционен от КС на РБ - ДВ, бр. 38 от 2001 г.)За учреденото по установения ред до влизането на закона в сила безсрочно или за

повече от 10 години право на ползване се прилага срокът по чл. 56, ал. 1 от датата на учредяването му. Когато срокът е изтекъл към датата на влизането на закона в сила, имотът се предава в шестмесечен срок от същата дата.

С това решение е обявена за противоконституционна посочената разпоредба на ЗДС, като в мотивите на решението КС е приел, че „правото на ползване е парично оценимо и е едно имуществено благо за неговия притежател, имуществено право. В този широк смисъл, разбирано като имущество, то е част от патримониума на своя титуляр, негова собственост и веднъж учредено, се разглежда и закриля от закона отделно от правото на собственост върху самата вещь”. По нататък в решението си КС приема, че „Конституцията закриля собствеността в широкия смисъл на думата. Такава закриля тя предоставя на вземанията, а с още по-голямо основание - на вещните права.” Конституционният съд изрично е разпрострял защитата на собствеността върху вземанията - "...едно частноправно вземане ...може да бъде принудително отчуждено, но само при условията на чл. 17, ал. 5 от Конституцията..." - Решение №22 от 10 декември 1996 г. по к.д. № 24 от 1996 г. (ДВ, бр. 1 от 1997 г.). В Решение № 17 от 16 декември 1999 г. по к.д. № 14 от 1999 г. съдът изрично отбелязва, че вземанията "... безусловно се обхващат от конституционноправната защита на собствеността, съдържаща се в чл. 17, ал. 1 и 3 от Конституцията" (ДВ, бр. 113 от 1999 г.).

Конституцията предвижда възможност за принудително отчуждаване на собственост (включително и право на ползване) в чл. 17, ал. 5. За осъществяването на тази възможност обаче безусловно необходимо е спазването на няколко (кумулятивно дадени) допълнителни изисквания - актът на отчуждаване да е "въз основа на закон"; отчуждаването да е за държавни и общински нужди, които "не могат да бъдат задоволени по друг начин" и предоставяне на предварително и равностойно обезщетение на засегнатите лица. КС е приел, че §6 ПЗР ЗДС противоречи и на чл. 19, ал. 3 от Конституцията, регламентираща закрилата от закона на инвестициите и стопанската дейност на български и чуждестранни граждани и юридически лица. Следва да се има предвид, че множество чуждестранни инвестиции са направени чрез учредяване на право на ползване поради изричната забрана на чл. 22, ал. 1 от Конституцията чужденците и чуждестранните юридически лица да придобиват право на собственост върху земя. С § 6 ПЗР ЗДС се посяга именно върху направени инвестиции и се създава несигурност за бъдещи капиталовложения.

В тази връзка е уместно позоваването на ВАС на чл.1 от Протокол 1, тъй като разпоредбата, чиято противоконституционност се установява действително би накърнила правото на собственост на наемателите на държавни имоти в по-общ аспект, така както се разглежда характера и обема на това право в светлината на практиката на ЕСПЧ. Въпреки че КС не се позовава в мотивите си конкретно на чл.1 от Протокол № 1, становището на съда е изцяло съобразено с разбирането и тълкуването на понятието "право на собственост" в практиката на ЕСПЧ.

Интересно е становището на конституционния съдия Неделчо Беронов, изразено в особеното му мнение с което е подписал решението. Според него, действащата правна система в България не познава различни понятия за правото на собственост. Едното, уредено на ниво закон (традиционното - в Закона за

собствеността, а правото на интелектуална собственост - в Закона за авторското право и сродните му права, Закона за патентите, Закона за търговските марки и промишлените образци). Другото, уредено на ниво Конституция, което има по-широк смисъл, обхващащо и други имуществени права, включително вземанията. Според конституционния съдия, разпоредбите на Конституцията, които третират правото на собственост и конкретно чл. 17, не влягат в него съдържание, различно от приетото и учреденото в действащото обективно право в страната, т.е. установеното със законите. Редакцията на разпоредбата не определя по-широко съдържание на правото на собственост. Тя не дава основание да се приеме, че в него се включват всички имуществени права, следователно дори и облигационните, с което да се заличи същественото различие между вещни и облигационни права.

Възникналата дискусия при решаване на това конституционно дело показва различното тълкуване на конституционната разпоредба, като мнозинството от състава на съда е възприел по-широко тълкуване на понятието “собственост”, така, както се третира и в практиката на ЕС по чл.1 от Протокол № 1.

Разглеждайки правото на собственост в българското законодателство в светлината на чл.1 от Протокол 1 следва да се посочи многоаспектността на проблема и възможностите на пряко позоваване и прилагане на разпоредбата в нашето законодателство в различни области на гражданското, административно, търговско и наказателно право.

От особено значение са възможностите за приложението на разпоредбата при прилагането на реституционните закони, свързани с реституцията на имоти, отнети или одържавени от граждани и организации в периода 1944-1989г.- ЗАКОН за възстановяване на собствеността върху горите и земите от горския фонд /Обн., ДВ, бр. 110 от 25.11.1997 г., изм., бр. 33 от 24.03.1998 г., бр. 59/, ЗАКОН за възстановяване собствеността върху конфискуваните с Указ № 88 на Президиума на НС от 12.03.1953 г. (необнародван) недвижими и движими имоти, принадлежащи на Католическата черква в пределите на Народна република България /Обн., ДВ, бр. 104 от 24.12.1992 г./, ЗАКОН за възстановяване собствеността върху недвижими имоти на български граждани от турски произход, направили постъпки за заминаване в Република Турция и други страни през периода май - септември 1989 г. /Обн., ДВ, бр. 66 от 14.08.1992 г./, ЗАКОН за възстановяване собствеността върху някои магазини, работилници, складове и ателиета, /Обн., ДВ, бр. 105 от 19.12.1991 г./, ЗАКОН за възстановяване собствеността върху някои отчуждени имоти по Закона за териториално и селищно устройство, Закона за плановото изграждане на населените места, Закона за благоустройство на населените места, Закона за държавните имоти и Закона за собствеността /Обн., ДВ, бр. 15 от 21.02.1992 г./, ЗАКОН за възстановяване собствеността върху одържавени недвижими имоти, /Обн., ДВ, бр. 15 от 21.02.1992 г./, ЗАКОН за собствеността и ползуването на земеделските земи /Обн., ДВ, бр. 17 от 1.03.1991 г./, ЗАКОН за обезщетяване на собственици на одържавени имоти /Обн., ДВ, бр. 107 от 18.11.1997 г./.

Следва да се отбележи, че в практиката на българските съдилища почти липсват случаи на позоваване на страните на нарушения на чл. 1 от Протокол № 1, за разлика от позоваването на чл. 6 от ЕКЗПЧОС, гарантиращ правото на справедлив съдебен процес. Това според мен се дължи на няколко причини. От една страна разпоредбите на чл.17, ал.1 и 3, включени в глава Първа на българската Конституция - “Основни начала” издигат във върховен принцип правата на личността и са

гаранция, че правото на собственост е неприкосновено. Поради това, в голяма част от случаите позоваването на чл. 17 от Конституцията е достатъчно, за да се защити правото на собственост на гражданите. Друга причина е по-слабото познаване на практиката на ЕСПЧ във връзка с правото на собственост по чл. 1 от Протокол № 1 от страна на действащите юристи, както и по-малкия брой дела на български граждани, заведени пред ЕСПЧ и разгледани от съда за нарушения на чл. 1 от Протокол № 1 от страна на Българската държава. В тази връзка следва да се посочи сериозния принос на БАПЧ във връзка с превеждането на български език и разпространяването на решения на ЕСПЧ по дела срещу България в рамките на проекта "Гражданското общество в подкрепа на стабилната политика на България за гарантиране на правата на човека", който се осъществява с финансовата подкрепа на Програмата МАТРА на Министерство на външните работи на Холандия.

В основната част от случаите, в практиката на българските съдилища, когато страна в съдебния процес се е позовала на чл. 1 от Протокол № 1 всъщност Съдът в мотивите си не е разгледал и не е обсъдил основателността на това позоваване. От една страна това позоваване е направено от страната само чрез посочването на чл. 1 от Протокол № 1, без да се развият доводи и съображения във връзка с позоваването. В тези случаи Съдът също не е разгледал и обсъдил основателността на позоваването и не е изложил мотиви в тази връзка, тъй като е приел, че останалите съображения, развити от страната са достатъчни, за да се постанови съдебния акт /Решение №7/10.04.2001г. на КС на РБ по конст.д.№1/2000г., Решение №1611 от 20.02.2002г. на ВАС по адм.д.№48/02г. на 5-членен състав /.

Най-актуалните проблеми, свързани с възможното приложение на чл.1 от Протокол 1, които представляват най-голям обществен интерес и засягат най-широк кръг български граждани са ЗСПЗЗ, ЗОСОИ, ЗВСОНИ, ЗДС, ЗОбщ.С, ЗТСУ/отм./, ЗУТ.

По част от постъпилите в тази връзка жалби вече са постановени окончателни решения /Паникян, [Кехая](#)/; по други производството е на фаза след постановено решение по допустимост /Николови, Енева и Добрев, Тодорови, Великова, Вулпе, Цилеви/.

Основната група оплаквания са свързани с разпоредбата на чл. 7 ЗВСВОНИ, според която договорите за закупуване на одържавени имоти, сключени в нарушение на закона, по искове на бившите необезщетени техни собственици, се обявяват за нищожни. Като последица от уважаването на иск по чл. 7 ЗВСВОНИ правото на собственост на последните се възстановява. Същевременно, обаче, това води до лишаване на приобретателите им - ответници по иска, от тяхно "притежание" – каквото представлява необезпокояването упражняване от тях в продължение на години право на купувачи. Касае се до случай на намеса от страна на държавата в придобитото притежание по смисъла на ЕКЗПЧ, респективно необходимо е да се изследва дали е налице "справедлив баланс между генералния интерес на обществото и изискванията за защита на основните права на индивида". Обсъждайки в детайли тези въпроси, в решението по делото "Паникян срещу България" /образувано именно по жалба на евинцирани по реда на чл.7 ЗВСВОНИ купувачи на одържавен имот/ Комисията намира, че няма нарушение на чл.1 Протокол № 1. Тя достига до извода, че е налице визирания в горната разпоредба "обществен интерес", който дава основание за намеса в правата на жалбоподателите – като отдава значение на

изключителната важност на обстоятелства, довели до приемането на реституционния закон - “да се поправи една несправедливост, датираща от десетилетия назад и наследена от комунистическото управление в България”. Освен това приема и, че законът има стриктно временен характер – тъй като възможността за подаване на иск по чл.7 е ограничена с едногодишен срок, който изтича през февруари 1993г. От друга страна намира, че е спазено изискването тази намеса да не бъде извършена изцяло за сметка на засегнатия индивид. Тя подчертава, че според закона, в сила от юни 1996г., жалбоподателите могат да искат от държавата обезщетение, съответстващо на цената на апартамента, определена на базата на пазарната му стойност по време на евикцията, като отделно от това имат право да получат и помощ за наем за периода от време между отстраняването им и получаването на горното обезщетение. При тези обстоятелства Комисията не може да направи извода, че българските власти са действали, превишавайки дадената свобода на преценка на Държавата по чл. 1 от Протокол № 1 от Конвенцията, и обявява жалбата за явно необоснована.

Междувременно законодателството, при което е взето горното решение, е променено, като по последващи жалби на отстранени по реда на чл.7 ЗВСОНИ купувачи, на 12.05.05г. Съдът е постановил няколко решения, с които те са приети за допустими /Великов, Николови, Енева и Добрев, Тодорова, Вулпе, Цилеви/. В решението по делото Великов е отразена настоящата ситуация, сравнена с предходната и разграничена в 3 групи - с оглед настъпилите междувременно промени в законодателството във връзка с обезщетението и помощта за наема, с оглед временния характер на правилото на чл.7 и с оглед други последици от съответното законодателство и практика. По отношение на първата група е отбелязано, че от една страна с чл.5 ал.3 ЗОСОИ /ДВ бр.107/97г./ като начин за обезщетяване на ответници, спрямо които е успешно проведен иск по чл.7 ЗВСОНИ, са предвидени даване на жилищни компенсаторни бонове – ако не е получено обезщетение, а впоследствие тези записи остават единствен начин за обезщетяване /с оглед отмяната с ДВ бр.9/2000г. на пар.3 ЗВСОНИ в редакцията му ДВ 51/97г., предвиждаща обезщетение в размер на пазарната стойност/; че предвидената Наредба на МС, която би следвало да урежда размера на възстановяваната сума и редът за изплащането ѝ, не е била приемана; че самите компенсаторни записи могат да служат за участие в приватизация, а на пазара до декември 2004г. са се търгували средно на цена между 15-25% от номиналната им стойност. Във връзка с приетия по-рано временен характер на правилото на чл.7 е посочено, че за периода между приемането на изменение на закона през 1997г., възобновяващо срока за предявяване на такива искове, и обявяването му за противоконституционно с решение на Конституционния съд от 1998г. – доколкото последното има действие само занаяпред, съдилищата е следвало да приемат за разглеждане междувременно предявените искове. На трето място е констатирано, че с оглед Тълкувателно решение на ВС №1 от 1995г. ответниците по искове по чл.7 ЗВСОНИ, които са били евинцирани поради уважаването им, нямат право да претендират от ищците обезщетение за подобрения /доколкото пък и последните не са оправомощени да искат обезщетение за ползването на национализираните им имоти, от което са били лишени, до реституцията/. При тези обстоятелства в решенията си от 12.05.05г. Съдът намира, че предявените оплаквания повдигат сериозни фактически и правни въпроси по Конвенцията, които би следвало да бъдат разгледани по същество, и обявява жалбите

по делата Великов, Николови, Енева и Добрев, Тодорова, Вулпе, Цилеви, за допустими. Би следвало да се очаква ново задълбочено разглеждане на оплакванията по чл.1 Протокол 1 от Конвенцията при обсъждане и на изложени по-горе обстоятелства.

Сериозен въпрос във връзка с реституционно законодателство, но по отношение на земеделски земи, е изследван в делото [Кехая срещу България](#). Жалбоподателите по същото твърдят, че с окончателно съдебно решение, постановено от Върховния касационен съд по реда на чл.14 ал.3 ЗСПЗЗ, отказът на поземлена комисия да им възстанови право на собственост върху земеделски земи е бил отменен, респективно притежаваните от наследодателката им такива са им били възстановени. Същевременно по повод предявен срещу тях от държавен орган /лесничейство/ ревандикационен иск отново Върховният касационен съд, но в последващо производство, приема, че гореспоменатото негово решение не се ползва със сила на пресъдено нещо /доколкото изследва само законността на решенията на ПК, които са административни органи и прилагат по-леки правила/ и не може да се противопостави на лесничейството. При тази фактическа обстановка Съдът приема, че предмет на изследване в двете съдебни производства са били едни и същи факти – дали наследодателката на жалбоподателите е била собственик на процесните земи и дали са били налице предпоставките за възстановяването им. При тези обстоятелства намира, че би било в противоречие с принципа на правната сигурност да се приеме, че окончателни решения по тези спорове не обвързват държавата /държавен орган е и самото лесничейство/. Фактът, че в производството по ЗСПЗЗ са приложими по-леки правила при доказване, е въпрос на законодателен избор и не може да оправдае едно толкова крайно изключение от фундаменталното правило, че окончателните съдебни решения имат сила на присъдено нещо. Съдът е формирал извод, че като са приели, че окончателното първо решение на ВКС няма никакъв правен ефект, властите са действали в нарушение на принципа на правната сигурност, въплътен в чл. 6 т. 1 от Конвенцията. При това положение, доколкото това е довело до лишаване от собственост на жалбоподателите, не може да се приеме и че то е било законно по смисъла на Конвенцията. С оглед на това са констатирани нарушения на чл. 6 и чл. 1 Протокол № 1 от Конвенцията.

Обсъждайки въпроса за пряката приложимост на чл.1 от Протокол № 1, следва да се посочи и ЗАКОНА за възстановяване собствеността върху недвижими имоти на български граждани от турски произход, направили постъпки за заминаване в Република Турция и други страни през периода май - септември 1989 г. /Обн., ДВ, бр. 66 от 14.08.1992 г/.

Съгласно § 5 от същия, „ от правата по този закон се ползват само български граждани, които до 1 март 1992 г. са се установили на постоянно местоживееие в Република България.” Посочената разпоредба предпоставя недопустим критерий относно субектите на правата по посочения закон, основаващ се на установено в страната постоянно местоживееие до 01.03.1992 г. Тази разпоредба създава различно третиране на българските граждани с оглед на обстоятелството дали същите имат постоянно местоживееие в РБ до 01.03.1992 г. или не. В случая е нарушена разпоредбата на [чл. 14 ЕКЗПЧОС](#), забраняваща дискриминацията при предоставяне

на правата и свободите, изложени в Конвенцията, респ. и правото по чл. 1 от Протокол № 1. Налице е сериозно засягане на правото на собственост до степен на лишаване на съответното лице от собственост върху имотите му, тъй като законодателят му отнема възможността да се ползува от реституционния закон и да възстанови имота си. Трудно може да се установи наличието на "обществен интерес", съгласно практиката на ЕСПЧ в случаите на лишаване от собственост на български граждани от турски произход, които се изселиха извън пределите на РБ през т.н. "възродителен период", но запазиха българското си гражданство. В този случай позоваването на приложението на чл. 1 от Протокол № 1 е допустимо и би могло да се проведе успешно.

В редица случаи е възможно да се стигне до приложението на чл. 1 от Протокол № 1 с оглед нарушаване правото на мирно ползуване на собствеността в аспектите на практиката на ЕСПЧ, когато се въвежда разрешителен или лицензионен режим за определен вид дейност.

Такъв е случаят на издаване от Изпълнителната агенция "Българска служба за акредитация" (ИА "БСА") към министъра на икономиката на сертификати, с които се удостоверява съответствието на кандидатите с изискванията на съответния стандарт. В чл. 12 на Устройствения правилник на Изпълнителната агенция "Българска служба за акредитация" е предвидено, че в изпълнение на своите правомощия, свързани с осъществяване дейността на Агенцията, изпълнителният директор издава индивидуални административни актове. Никъде обаче не е предвидена възможност за съдебен контрол върху тези индивидуални административни актове по реда на ЗАП. Тази липса на регламентирана процедура по обжалване е в обсега на действие на [чл. 120, ал. 2](#) от Конституцията, гарантираща правото на гражданите и юридическите лица да обжалват всички административни актове, които ги засягат, освен изрично посочените със закон. Конституционният съд многократно се е произнасял по въпроса в смисъл, че посочената по-горе разпоредба следва да се тълкува ограничително и че тя не обхваща актовете, които засягат основни конституционни права. /В т. смисъл Решение №7/1995г. по к.д.№/95г., Решение № 21 от 26.10.1995 г. по к. д. №18/1995 г. на КС /. Липсата на регламентирана процедура по обжалване е в обсега на действие и на [чл. 6](#) от ЕКЗПЧОС, регламентиращ правото на справедлив процес. С оглед на предвидената процедура по акредитация и липсата на установени в правилника срокове за провеждане на акредитирането е възможно да възникнат спорове и необходимост от съдебно установяване на нарушение на правото на мирно ползуване на собствеността по смисъла на [чл. 1 от Протокол № 1](#). Към момента на започване на процедурата /подаване на всички документи, съгласно изискванията на Правилника/ съответната лаборатория или орган по контрол следва да е закупил цялата апаратура и същата да бъде калибрирана за определен срок срещу заплащане. Или към момента на започване на процедурата по акредитация съответната лаборатория или орган за контрол е направил съществени финансови разходи с оглед легитимни очаквания на приходи /вземания/ във връзка с дейността на съответния орган по контрол. Прекомерната утежненост на процедурата по акредитация, обаче, липсата на ясни и определени срокове за приключването ѝ, както и невъзможността да се атакуват индивидуалните адм.актове на Изпълнителния директор затрудняват и пречатствуват

ползуването на собствеността и водят до финансови загуби. В този случай също е възможно позоваването на чл. 1 от Протокол № 1.

Разглеждайки делата, заведени срещу България по чл. 1 от Протокол № 1 пред ЕСПЧ, следва да се споменат няколко групи дела – които Съдът е разгледал и е намерил нарушение на чл.1, такива, при които е приел, че няма нарушение и е обявил жалбите за недопустими и дела, по които е приел, че не е необходимо да се произнася по това оплакване, тъй като останалите констатирани нарушения на Конвенцията са достатъчни, за да се произнесе окончателно.

Проблемът за правната сигурност и зачитането на влезлите в сила съдебни решения е бил поставен в различен аспект за разглеждане пред ЕСПЧ в делото [Манчева срещу България](#) /Решение от 30.09.2004г./ .Съдът е разгледал оплакване за липсата на правна възможност да се получи плащане на сумите, дължими от държавно учреждение по силата на влязло в сила съдебно решение, както и оплакването, че българското право не предвиждало ефикасен механизъм за събиране на вземания от държавни институции. Този проблем може да се разгледа като аспект на правото на ефективен достъп до съд. Съдът в решението припомня, че „правото на достъп до съд, закрепено в член 6, т. 1 от Конвенцията, би било илюзорно, ако националната правна система на договарящата държава позволява едно влязло в сила и задължително съдебно решение да остане без последствия във вреда на една от страните. Изпълнението на решение, постановено от съд, трябва следователно да се счита за съставна част от "съдебния процес" за целите на член 6. Върховенството на закона, един от основополагащите принципи на всяко демократично общество, е въплътен във всички текстове на Конвенцията и поражда задължение за държавата и за всеки орган на държавна власт да изпълняват съдебните предписания и решения срещу тях (виж [Хорнсби с/у Гърция](#), стр. 510-511, §§ 40-41; Ятридис с/у Гърция, § 58; и, mutatis mutandis, [Хасан и Чауш с/у България](#), § 87). ЕСПЧ е приел, че жалбоподателката в течение на години била лишена от сумите, които ѝ се дължали по силата на едно окончателно и подлежащо на изпълнение съдебно решение. Като не са взели необходимите мерки за изпълнение на влязлото в сила съдебно решение по настоящото дело през периода май 1996 г. - март 2000 г. , българските власти са лишили разпоредбата на чл. 6, т. 1 от всякакъв полезен ефект.” В това решение Съдът е приел и нарушение на чл.1 от Протокол 1, като е посочил, че „подлежащото на изпълнение вземане на жалбоподателката, съгласно влязлото в сила съдебно решение представлява”собственост” по смисъла на чл.1. Според ЕСПЧ, „невъзможността на жалбоподателката да предизвика изпълнение на това съдебно решение представлява посягателство над правото ѝ на мирно ползуване на собствеността, предвидено в първото изр. от първата точка на чл.1”.

ЕСПЧ е приел, че е налице нарушение на чл.1 от Протокол 1 и в делото [Ангелов срещу България](#) /Решение от 22.04.2004г./ . Делото е образувано по жалба срещу забавянето на съответните държавни учреждения да изпълнят постановеното в полза на жалбоподателя решение. Това забавяне довело до обезценяване на вземането му и по този начин накърнило правата, гарантирани от чл. 1 от Протокол № 1. Съдът припомня, „че едно вземане може да съставлява “собственост” по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1, ако е достатъчно установено, за да бъде

изискуемо. В настоящия случай влязлото в сила решение на Пловдивския окръжен съд от 25 март 1996 г. е създадо в полза на жалбоподателя едно сигурно и изискуемо вземане, съставляващо такава “собственост”. Следователно невъзможността да получи изпълнение на това решение, считано от 4 септември 1996 г. до плащането, извършено на 30 юли 1998 г., съставлява вменима на властите намеса при упражняване правото на жалбоподателя на зачитане на собствеността му по смисъла на първата алинея на чл. 1 от Протокол № 1.” По този начин националните власти „са лишили жалбоподателя за повече от две години от присъденото му от съда обезщетение, което той основателно е можел да разчита да получи. Поради настъпилите в този период силна инфлация и обезценяване на националната валута, стойността на вземането на жалбоподателя е намалела, без мораторната лихва да е в състояние да компенсира тази загуба. В това отношение Съдът отбелязва, че макар и чл. 1 от Протокол № 1 да не задължава държавите да предприемат мерки, за да компенсират резултатите от инфлацията и да поддържат стойността на спестяванията, вземанията и на други активи (виж О.Н. срещу България¹ – решение по допустимостта), това не променя факта, че в случая обезценяването на вземането на жалбоподателя е било утежнено поради закъснение в изпълнението, за което са отговорни властите.

Интерес представлява и делото [Кирилова и др. срещу България](#), /решение от 09.06.2005г./, в което Съдът е разгледал приложимостта на чл.1 от Протокол 1 по отношение на правото на жалбоподателите за обезщетяването им за отчуждено имущество /недвижими имоти/ по реда на ЗТСУ /отм./. Съдът не е компетент *ratione temporis* да разглежда въпроси, свързани с лишаването от собственост, тъй като към датата на отчуждаването Протокол 1 не е в сила за България, като в случая Съдът е разгледал продължаващото неизпълнение от страна на властите на задължението за предоставяне на определеното обезщетение. Съдът е отбелязал, че „намесата в правото на жалбоподателите на мирно ползуване на техните притежания се е състояла в продължаващото неизпълнение на задължението за предоставяне на определеното обезщетение. Съдът е приел, че случаят попада в приложното поле на чл. 1, т. 1, изр.първо, което установява по един общ начин принципа на мирно ползуване на притежания.По отношение на пропорционалността и справедливия баланс между обществения интерес и правата на индивида, Съдът е приел, че ненормално продължителните забавяния на предоставянето на обезщетение за извършено отчуждаване водят до увеличаване на финансовата загуба за лицето, чийто имот е бил отчужден, като го поставят в положение на несигурност, особено предвид обезценяването на парите през този период.Това се отнася и до забавянията на административните и съдебни производства, до които отчуждените собственици трябва да се ползват за да получат обезщетението, на което имат право. При решаването на това дело, Съдът е приел, в случая липсва ефективно правно средство за защита срещу нарушенията по чл. 1 от Протокол № 1, визирайки ЗОДВПГ. Съдът е приел, че несигурността, пред която са били изправени жалбоподателите в продължение на много години, съчетана с липсата на ефикасни вътрешноправни средства за защита води до извода, че жалбоподателите са понесли особено и прекомерно бреме, което е накърнило справедливия баланс, който трябва да бъде

постигнат между изискванията на обществения интерес и защитата на правото на мирно ползуване на притежания.

По делото [Осман срещу България](#) /Решение от 16.02.2006г./ ЕСПЧ е приел, че оплакването за нарушение на чл.1 от Протокол 1 по което следва да се произнесе, засяга единствено разрушаването на временните постройки, посевите и птиците на жалбоподателите от страна на властите и не се отнася до недвижимия имот и къщата в него, тъй като последните не са били собственост на жалбоподателя. Съдът е приел, че ползуването на предоставения имот от страна на ТКЗС на жалбоподателите в продължение на много години , би могла да се приеме като признаване де факто на собствеността на жалбоподателите по отношение на изградените постройки. Според Съда тази собственост е „достатъчно значима и призната, за да представлява „притежание” по смисъла на чл.1 от Протокол 1”. Според Съда „намесата в правото на жалбоподателите мирно да ползуват тяхната собственост изглежда незаконно и несъвместима с разп. на чл.1 от Протокол 1”.

Относно приложимостта на чл.1 от Протокол 1 по отношение на отнемането на банкова лицензия от страна на БНБ ЕСПЧ се е произнесъл по делото [„Капитал банк” АД срещу България](#). Съдът е приел, че отнемането на лицензията съставлява намеса в собствеността на банката и чл. 1 от Протокол № 1 е приложим. В случая, според Съда, е приложима ал. 2 на чл.1, тъй като лишаването е било съставен елемент от схема за контрол върху банковия сектор, а посочената разпоредба признава на държавите правото на контрол върху ползуването на собствеността. Според Съда, „концепциите за законност и върховенство на закона в едно демократично общество изискват мерките, засягащи основни права, в определени случаи да бъдат предмет на някаква форма на състезателно производство пред независим орган, компетентен да разгледа основанията за мерките и относимите доказателства.” \в случая процедурата по отнемане на лицензията съгласно Закона за банките е направило невъзможно за банката жалбоподател във всички фази на производството да направи своите възражения срещу фактическите констатации на БНБ и да оспори мотивирано заключението на БНБ, че е неплатежоспособна. Решението на БНБ автоматично е прекратило функционирането на банката като действащо предприятие и срещу нея е започнало производство по несъстоятелност. Съдът заключава, че „намесата в собствеността на банката жалбоподател не е била придружена от достатъчно гаранции срещу произвол и следователно не е била законна по см. На чл.1 от Протокол 1.

Оплаквания за нарушения на чл.1 от Протокол 1 пред ЕСПЧ са правени и по други дела срещу България – [Даниела Канева срещу България](#) / Решение по допустимост от 27.02.1997г./, [М.Н. срещу България](#) /Решение по допустимост от 04.09.1996г./, [Радка Господинова срещу България](#) /Решение по допустимост от 16.04.1998г./.. По тези дела Комисията е приела, че оплакванията са необосновани и е обявила жалбите за недопустими.

В друга част от дела, заведени срещу България пред ЕСПЧ, в които са правени оплаквания по чл.1 от Протокол 1, Съдът не е разгледал и не се е произнесъл по оплакванията, като е приел, че останалите установени от Съда нарушения са достатъчни и не е необходимо да се обсъждат и тези оплаквания- делото [Кръстанов срещу България](#) /Решение от 30.09.2004г./, [Кюркчиян срещу България](#) /Решение от 24.03.2005г./.

В заключение следва да се посочи, че след ратифицирането на ЕКПЧ и Протокол 1 към него от България, се разкриха нови възможности за защита правата и основните свободи на българските граждани.

СЪДЕБНА ПРАКТИКА:

ДЕЛОТО [ВАН РААЛТЕ СРЕЩУ ХОЛАНДИЯ](#)

ДЕЛОТО [МАТОС И СИЛВА ООД и др. срещу ПОРТУГАЛИЯ.](#)

ДЕЛОТО [ЛОИЗИДУ СРЕЩУ ТУРЦИЯ](#)

ДЕЛОТО [СВЕТИТЕ МАНАСТИРИ СРЕЩУ ГЪРЦИЯ](#)

ДЕЛОТО [ГРЪЦКИ РАФИНЕРИИ СТРАН И СТРАТИС АНДРЕАДИС срещу ГЪРЦИЯ](#)

ДЕЛОТО [АГОСИ СРЕЩУ ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО](#)

ДЕЛОТО [БРУМАРЕСКУ СРЕЩУ РУМЪНИЯ](#)

ДЕЛОТО [БРОНЬОВСКИ СРЕЩУ ПОЛША](#)

ДЕЛОТО [МАЦУРЕК СРЕЩУ ФРАНЦИЯ](#)

ДЕЛОТО [АЛАН ЯКОБСОН СРЕЩУ ШВЕЦИЯ](#)

ДЕЛОТО [ПРОЧ СРЕЩУ АВСТРИЯ](#)

ДЕЛОТО [ФРЕДИН СРЕЩУ ШВЕЦИЯ](#)

ДЕЛОТО [„ГАЗУС ДОЗИР-УНД ФЬОРДЕРТЕКНИК”ООД СРЕЩУ ХОЛАНДИЯ](#)

ДЕЛОТО [СПОРУНГ И ЛЬОНРОТ СРЕЩУ ШВЕЦИЯ](#)

ДЕЛОТО [ПАПАМИХАЛОПУЛОС И ДР.СРЕЩУ ГЪРЦИЯ](#)

ДЕЛОТО [ХЕНДИСАЙД СРЕЩУ ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО](#)

ДЕЛОТО [ЕРКНЕР И ХОФАУЕР СРЕЩУ АВСТРИЯ](#)

ДЕЛОТО [ЛИТГОУ СРЕЩУ ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО](#)

ДЕЛОТО [МЕЛАХЕР И ДР. СРЕЩУ АВСТРИЯ](#)

РЕШЕНИЕ № 267 от 26.05.2004 г. по гр.д.№ 1699 /2003 г. I т.о. на ВКС

РЕШЕНИЕ № 344 от 1.03.2002 г. по гр.д.№1136/2001 г. , V т.о. на ВКС